

Резюме

В статті аналізується процес створення і функціонування підготовительних шкіл для офіцерських дітей, створюваних при деяких частих російської армії на території Подольської губернії.

Ключевые слова: начальная школа, офицерские дети, Меджибож, Винница.

Одержано 11 травня 2011 року

УДК 377.8(477.43)“19”

О.П.Григоренко, С.М.Єсюнін

Проскурівське комерційне училище на початку ХХ ст.

В статті висвітлюється процес заснування та становлення на початку ХХ ст. Проскурівського комерційного училища, його фінансування, учительські кадри, учнівський контингент тощо.

Ключові слова: освіта, Поділля, Проскурів, Проскурівське комерційне училище.

Останнім часом вітчизняні історики стали приділяти все більше уваги дослідженню історії окремих учбових закладів, як важливих структурних компонентів освітньої системи. На початку ХХ ст. (1910 р.) в Подільській губернії нараховувалось 16 гімназій, з яких 14 діяли у містах, 3 реальних училища, 3 комерційних училища, технічне училище (у Кам'янці-Подільському), жіноча прогімназія (у Гайсині)¹.

Зокрема, цієї темі присвятили свої праці ряд авторів: Л.Анохіна, М.Вроліс, І.Сесак, Е.Мельник² та ін. Проте, поза увагою дослідників залишилась історія ще багатьох середніх учбових закладів Подільської губернії початку ХХ ст. Так, малодослідженою залишається історія заснування та функціонування Проскурівського комерційного училища. Лише окремі відомості про нього можна знайти в статті С.Єсюніна³.

В 1908 р. в Проскуріві було відкрите 8-ми класне комерційне училище. Комерційні училища – середні учбові заклади, що почали з'являтися в Ро-

сійській імперії наприкінці XIX ст. (в 1873 р. перше комерційне училище було відкрите в Москві, а в 1913 р. їх нараховувалося майже 250). Відкривалися вони на кошти купців та промисловців і готували учнів для торгівельно-промислової діяльності та вступу у вищі комерційні і технічні учбові заклади. Тому, в комерційних училищах крім загальноосвітніх предметів вивчалися і спеціальні дисципліни – бухгалтерія, товарознавство та інші⁴.

Проскурівське комерційне училище було засновано за ініціативою єврейської громади міста. Головною причиною було те, що в існуюче Олексіївське реальне училище прийом учнів-євреїв був обмежений 10%, і тому єврейська громада Проскурова (переважно торгівельно-промисловий її прошарок) в 1907 р. підняла питання про відкриття учбового закладу комерційного типу, де відсоток дітей-євреїв був більший за 50%⁵. Міська дума та Міністерство Народної Освіти пішли на зустріч цьому клопотанню і, в травні 1908 р. питання про відкриття комерційного училища було вирішено позитивно. До того ж міська дума виділила для потреб учбового закладу т.зв. “міський будинок” (колись він тягнувся вздовж вул. Володимирської – колишня Дворянська), а також 1,5 десятин землі для будівництва окремого приміщення⁶. Спорудження нового триповерхового учбового корпусу по вул. Дворянській, 51 почалося того ж року та було завершено наприкінці 1909 р.

Тим часом, в вересні 1908 р. відбулося відкриття Проскурівського комерційного училища. Першим директором був Єфим Гофман⁷, німець за походженням, в 1910–11 рр. директором був дійсний статський радник Лютов Матвій Матвійович⁸, в 1912–14 рр. – статський радник Кузнецький Василь Миколайович⁹. Училище мало бібліотеку, фізичну лабораторію, спеціалізовані кабінети товарознавства, хімії та природничих наук. Навчання тривало 9 років (було 8 основних та 1 підготовчий класи), викладалося 16 загальноосвітніх предметів та 5 спецпредметів. Викладачів в 1912 р. було 24. З них штатних – 3, а інші – 21 (18 чоловіків та 3 жінки) – по найму¹⁰.

Навчалояся, як правило, від 300 до 400 учнів. Так, в 1912 р. було 350 учнів, з яких євреїв – 204, православних – 75, католиків – 66, інших – 5 (1 француз, 1 татарин, 3 німця). Серед дітей з родин міщан було 237, селян – 59, купців – 14, дворян – 1. Цікаво, що 339 учнів були хлопчики й всього 11 – дівчата¹¹.

Як бачимо, училище виконувало свою функцію – надавати освіту здебільше представникам іудейської громади. Це підтверджує й статистика за інші роки (див. таблицю).

Таблиця. Кількість учнів Проскурівського комерційного училища¹²

	1909	1910	1911	1912	1914	1915
Учнів всього	346	353	348	350	376	334
В т.ч. учениць	14	16	8	9	12	10
В т.ч. учнів-євреїв	165	157	191	204	209	188

Навчання в комерційному училищі було платне, в залежності від класів – від 80 до 180 руб. на рік. Всього учбовий заклад для нормального функціонування потребував близько 30 тис. руб. на рік¹³. 80 % цієї суми надходило саме від оплати за навчання, решта збиралася, як благодійні пожертвування. Розподілом коштів річного бюджету та різноманітними проблемами училища займалася Опікунська рада, яку очолював міський голова. У 1908–1916 рр. проскурівським міським головою був Павло Дорошкевич, отож він й очолював Опікунську раду. Скарбником ради був купець Ізраїль Оксман, секретарем – Марк Дембровський¹⁴. На що йшли кошти, видно, наприклад, із звіту Опікунської ради за 1911-1912 навчальний рік¹⁵:

- надходження склали 34410 руб., з яких: оплата за навчання – 27394, пожертвування – 5045, з податків на промислові свідоцтв – 1361 та ін.;
- витрати склали 28981 руб., з яких: утримання особового складу – 24133, ремонт приміщення – 1430, поповнення хімічної лабораторії – 584, опалення – 406, утримання “потешной роты” – 201, поповнення бібліотеки – 109, освітлення – 93 та ін.

Для вирішення питань навчання учнів з родин, що не могли повністю оплатити навчання, при училищі було створено “Товариство допомоги учням комерційного училища”, в правління якого обрали дворянина Стефана Деревоеда (син власника відомої в місті аптеки Людвика Деревоеда), купців Симху Вассермана, Єфима Горенштейна, Фроїма Віллера та трьох представників учбового закладу – два викладачі та директор¹⁶.

Таким чином, комерційне училище було одним із провідних середніх навчальних закладів міста Проскурова. Наряду з реальним училищем та жіночою гімназією, воно мало значну кількість учнів та кваліфікований штат викладачів. Училище зуміло зняти потребу представників іудейської громади міста в отриманні середньої освіти – понад дві третини місць у ньому віддавалась дітям-євреям. З 1908 до 1914 р. кількість учнів постійно зростала, й лише з початком першої світової війни набір учнів був скорочений.

Під час громадянської війни (1917–1921 рр.) училище працювало не стабільно та мало назву – комерційна школа. З перших днів радянської влади заклад припинив своє існування, а в його приміщенні розташувалася школа № 3 (нині – НВО № 5). На сьогодні будівля колишнього комерційного училища по вул. Володимирській, 51 втратила свій первозданий вигляд після того, як в 1970-х роках фасад був оздоблений звичайною будівельною плиткою.

Примітки:

1. Памятная книжка Подольской губернии на 1911 год / Составил В. Филимонов. – Каменец-Подольск, 1911. – III. Отдел статистический. – С. 107-108.

2. Анохіна, Л. С. Історія Вінницького реального училища / Л. С. Анохіна // *Культура Поділля: історія і сучасність. Матеріали другої науково-практичної конференції, присвяченої 500-річчю м. Хмельницького.* – Хмельницький, 1993. – С. 304-307; Вроліс, М. Вінницька учительська семінарія (1907–1920) / М. Вроліс // *Тези доповідей 14-ї Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції.* – Вінниця, 1995; Сесак, І. В. Учителські семінарії Поділля на початку ХХ ст. (1907–1914 рр.) / І. В. Сесак // *Культура Поділля: історія і сучасність. Матеріали другої науково-практичної конференції, присвяченої 500-річчю м. Хмельницького.* – Хмельницький, 1993. – С. 283; Сесак, І. В. З історії приватних жіночих гімназій Поділля (1905–1914 рр.) / І. В. Сесак // *Поділля і південно-східна Волинь в роки Визвольної війни середини XVII ст.: Матеріали Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції.* – Стара Синава, 1998. – С. 210; Сесак, І. В. З історії Кам'янець-Подільського середнього технічного училища (1903–1919 рр.) / І. В. Сесак // *Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць.* – Кам'янець-Подільський, 2002. – Т. 2. – С. 147; Мельник, Е. М. Кам'янець-Подільська жіноча гімназія С.Славутинської (1901–1921 рр.) / Е. М. Мельник // *Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць.* – Кам'янець-Подільський, 2003. – Т. 3. – С. 121.

3. Єсюнін, С. М. Проскурівські реальне та комерційне училища на початку ХХ ст. / С. М. Єсюнін // *Освіта, наука і культура на Поділлі. Збірник наукових праць.* – Кам'янець-Подільський, 2006. – Т. 6. – С. 273-280.

4. Энциклопедический словарь. Издатели А. Брокгауз, И. Ефрон. Т. XXVI. – СПб., 1898. – С. 437.

5. Подолия. – 1908. – 18 апреля.

6. Подолия. – 1908. – 18 июня.

7. Державний архів Хмельницької області. – Ф. 320. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 35.

8. Там само. – Арк. 7-10.

9. Там само. – Ф.320. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 46.

10. Там само. – Арк. 83-85.

11. Там само. – Арк. 86.

12. Там само. – Ф. 320. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 13, 19, 35, 108.
13. Там само. – Ф. 320. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 86.
14. Там само. – Арк. 46.
15. Там само. – Арк. 1.
16. Там само. – Ф. 320. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 35.

Резюме

В статье рассматривается процесс открытия и становления в начале XX в. Проскуровского коммерческого училища, их финансирование, учительские кадры, ученический контингент и пр. аспекты.

Ключевые слова: образование, Подолье, Проскуров, Проскуровское коммерческое училище.

Одержано 12 травня 2011 року

УДК 94(477.43)“1906–1907”

В.С.Лозовий

Становлення та діяльність першої Подільської Просвіти (1906–1907 рр.)

Досліджується процес становлення та діяльності першої Подільської “Просвіти”.

Ключові слова: Подільська “Просвіта”, бібліотека-читальня, статут, концерт.

На початку XX століття у Російській імперії в умовах бездержавності і цілеспрямованої політики русифікації та нищення освіти і культури український народ опинився на межі повної денационалізації. Лише піднесення національної свідомості, збереження історичної пам’яті, зростання культурно-освітнього та економічного рівня українців відкривало перед ними історичну перспективу. Втілення цього величного завдання взяли на себе українські просвітні організації. Однією з таких організацій була й